

Alkoholens historia

Alkoholen genom tiderna

Bruk av alkoholhaltiga drycker har säkert funnits i vår värld lika länge som det funnits människor. Detta tidigaste bruk av alkohol anses vara omedvetet och slumpartat. Tidigt upptäckte människan att saft från bär och frukter som stått ett tag förändrade sin smak och sina egenskaper. Man noterade kanske att man blev avspänd och glad. Kanske kände man sig också lite modigare och blev en bättre jägare och krigare.

Från sena stenåldern, för cirka 10.000 år sedan, finns tecken på mer systematiskt framställande av alkoholhaltiga drycker som mjöd- och vinliknande drycker. Metoderna var enkla: man lät sockerhaltiga lösningar från honung och bärsaft stå och jäsa (fermentera). Tillverkning av öl fordrar tillgång till stärkelserika sädeslag. Sådant fanns i Egyptens och Mesopotamiens bördiga deltaområden. Det finns fynd som visar att man före det tredje årtusendet f.Kr. konsumerade öl tillverkat från vete och korn i dessa områden.

Tillverkning av vin från druvor fordrar arter med högt sockernehåll. Den första tillverkningen av vin från sådana druvor daterar sig från Armenien cirka 6000 år f.Kr. Odlingen av lämpliga druvor spreds successivt och nådde snart Europa.

Aqua vitae - livets vatten

De hittillsvarande dryckerna kunde genom jäsning nå högst 18%, därefter dog jästsvamparna. Ett genombrott för tillverkning av starkare drycker var upptäckten av destilleringen. Den utvecklades av den grekiska kemistskolan i Alexandria men användes först för tillverkning av flyktiga medicinska lösningar som t.ex. rosenvatten. På 1100-talet lyckades alkemisterna i Italien få fram ett destillat av vin. De kallade det för aqua vitae - livets vatten. Till en början var den destillerade spriten enbart ett läkemedel som bl.a. användes mot infektionssjukdomar som pest. Tidigt noterades säkert också att drycken hade smärtdämpande effekt. Långt in på 1800-talet intog alkoholhaltiga brygder och lösningar en dominerande plats vid behandling av allehanda sjukdomar.

Alkohol i stället för vatten

Tidigt insåg man att alkoholhaltiga drycker inte gav diarréer och andra magbesvär jämfört med vanligt vatten. I en artikel i Scientific American juni 1998 hävdar forskaren Bert Vallee att alkohol i Västvärlden var den dominerande drycken långt in på 1800-talet mycket på grund av detta. Ett annat skäl var att alkoholhaltiga drycker gav ett icke föraktligt kaloritillskott under de många svältperioderna. I Sverige var det vanligt att en stor del av lönen till gårdens tjänstefolk utbetalades i form av brännvin.

Konsumtionen av sprit var till en början låg. Snart upptäckte man att man kunde förbättra smaken genom tillsats av kryddor och örter. När spriten kunde göras välsmakande stod konsumtionen inte att hejda.

I Sverige är brännvinstillverkning känd sedan 1494. Under 1500-talet var

förbrukningen obetydlig men ökade därefter. Karl XII förbjöd husbehovsbränningen 1718 men den släpptes åter fri 1747. Under vissa år av spannmålsbrist infördes nya förbud. Husbehovsbränningen förbjöds slutligen 1860.

Svenska Läkaresällskapet rekommenderade alkohol

Även i Sverige var alkohol en beståndsdel i många läkarbehandlingar och huskurer. Ett gammalt talesätt från Södermanland säger: Hjälper inte brännvin, vitlök och mjölk, då är det obotligt. Svenska Läkaresällskapet, som bildades 1807, gav i början av detta århundrade ut rekommendationer åt folket: Man bör ej gå ut fastande. De som vanligen icke äta frukost, böra därvid vänja sig. En sup brännvin samt därpå ett glas öl eller öl och svagdricka, av vardera ett halvt kvarter, eller endast svagdricka med ingefära och sött, varmt drucket, är hälsosamt och födande. Läkaresällskapet inspirerades dock snart av nykterhetsrörelsen och när de år 1831 gav ut en bok om botandet av vissa infektioner nämndes inget om brännvin för invärtes bruk.

Många sorts supar dagligen

Förbrukningen av brännvin ökade snabbt till mycket höga nivåer. Vid 1800-talets mitt konsumerades cirka 50 l brännvin per person och år. Brännvinet var då vad kaffet är idag, en daglig dryck. Man tog jaktsup, fiskesup, körsup, gångsup, nattsup, bäddsup, slaktsup, kyrksup, skåpsup, julsup, flyttsup, trösksup och tröstsup. Under denna period växte nykterhetsrörelserna fram i Sverige. Flera europeiska läkare påtalade tidigt alkoholens skadeverkningar. I Sverige var det först med Magnus Huss (1807-1890) som alkoholism började uppfattas som ett sjukdomstillstånd. Huss var den första i världen som systematiskt beskrev följderna av långvarigt alkoholmissbruk på hjärnan, alkoholdemensen. Magnus Huss var också författare av ett upprop som satt i alla skolor i Sverige långt in på 1900-talet. Slutklämmen i detta var: Ynglingar! Barn! Ni haven nu blivit upplysta om dessa hemska följder av berusande dryckers bruk och missbruk. Ni kunnen vara förvissade om att de ej äro överdrivna, utan allå grundade på sanning och verklighet. Fly därför såsom en fiende så för kropp som för själ den förledande frestare, under vad namn eller form den än bjuder. Framtida olycka och fördärv kunna gömma sig i botten på det första glaset!

Vinlusen

På 1870-talet drabbades Europas vingårdar av en stor katastrof. Det var en skadesinsekt, vinlusen (*Phylloxera vastatrix*). Nästan hela vinproduktionen förstördes under 50 år. Vinlusens härjningar stoppades genom att de europeiska druvsorterna ympades på amerikansk rotstockar som är motståndskraftiga mot angrepp.

Motboken

År 1920 infördes i Sverige motbokssystemet, ett ransoneringssystem för inköp av alkohol som utgjorde en huvudpunkt i ett nytt alkoholpolitiskt program som hade läkaren Ivar Bratt som idégivare. Motbokssystemet innebar att personer över 20 år, med undantag av gifta kvinnor!, var berättigade till en tilldelning på mellan en och fyra liter sprit per månad. Ransonens storlek berodde i huvudsak på civilstånd, social ställning och redbarhet. En persons tilldelning kunde dras in eller minskas beroende på t.ex. fylleriförseelser. Den som hade motbok fick däremot obegränsade

inköpsrättigheter till vin. Vinkonsumtionen var under denna tidsperiod dock ganska blygsam. Motbokssystemet infördes som ett alternativ till totalförbud. Införandet av ett sådant var mycket nära. Vid den första omröstningen 1922 röstade hela 49% för totalförbud. Motboken avskaffades 1955. Ett annat årtal som många svenskar minns är förbudet mot mellanöl, med en maximal alkoholhalt på 3,6 volymprocent, 1977.

Ovanstående är ett litet axplock ur alkoholens mycket fascinerande historia. För den som vill veta mer kan jag varmt rekommendera ett besök på Vin & Sprithistoriska Museet i Stockholm. Det ligger på Dalagatan 100 och har öppet alla dagar utom måndagar.

Läsa mer:

Döingedricka. Brännvin i folketro. Vin och sprithistoriska museet 1995.

Melin T et al. Introduktion. I: Alkohol som sjukdomsorsak. Del 1. Ed. Nordén Å. 1997. Sid. 29-59.

Vallee BL. Alcohol in the Western World. Scientific American, June 1998.

Olle Haglund

Olle Haglund Källa: [Medical Link](#)

The image shows a portion of an Absolut Vodka advertisement. At the top, the word 'ABSOLUT' is written in large, bold, blue capital letters. Below it, 'Country of Sweden' is written in a cursive script. Underneath that, 'VODKA' is written in large, bold, blue capital letters. The central part of the advertisement features a paragraph of text in a cursive script: 'This superb vodka was distilled from grain grown in the rich fields of southern Sweden. It has been produced at the famous old distilleries near Åhus in accordance with more than 400 years of Swedish tradition. Vodka has been sold under the name Absolut since 1879.' Below this text, there is a line of smaller text: '40% ALC./VOL. (80 PROOF) 1 LITER'. Underneath that, the word 'IMPORTED' is written in large, bold, black capital letters. At the bottom of the advertisement, there is a line of small text: 'PRODUCED AND BOTTLED IN ÅHUS, SWEDEN BY THE ABSOLUT COMPANY A DIVISION OF V&S VIN&SPRIT AB'. The background of the advertisement is white, and the text is centered.